

ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ ЗООМОРФНИХ МЕТАФОР В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ

Досліджуються характерні особливості зооморфних метафор в іспанській мові, причини використання метафоричного перенесення та його продуктивності. Особливу увагу приділено найсуттєвішим чинникам виникнення метафори, її ролі й значенню у формуванні змісту висловлювання.

Ключові слова: метафора, зооморфізм, асоціативні зв'язки, троп, конотативне значення.

Метафора відіграє важливу роль у всіх типах дискурсу, зважаючи на значну кількість функцій, які вона виконує, зокрема, якщо йдеться про зооморфну метафору, що є складовою мовної картини світу кожного народу та людства в цілому. Актуальність дослідження полягає в необхідності детальної розробки зооморфних метафор, які містять у собі не лише метафоричну образність та змістовну інформацію, але й є важливим культурологічним компонентом та активним засобом творення нових за змістом мовних одиниць, вивчення особливостей і причин утворення яких сприяє адекватному розумінню іспаномовного дискурсу на змістовому, прагматичному, функціональному та емоційно-чуттєвому рівнях.

Вивченню різних аспектів метафори присвячено значну кількість наукових праць таких відомих вчених, як Н.Арутюнова, А.Гітлиць, А.Іваницька, Дж.Лакофф, О.Яковлева та ін. Проте вивчення особливостей утворення та функціонування метафоричного переносу зооморфного спрямування є достатньо фрагментарним (А.Арбузова, О.Крижко, К.Коротич). Саме в детальній розробці мовних засобів творення та визначенні особливостей іспаномовних зооморфних метафор полягає новизна нашого дослідження. Його мета – простежити тенденцію їх широкого застосування в іспанській мові.

Об'єктом дослідження обрано метафоричні переноси, що використовуються в повсякденній загальноживаній мові (стерті, когнітивні метафори), і літературні (поетичні, авторські метафори) зооморфного спрямування. Предметом аналізу стала структура й функціонування метафори в сучасних іспанських літературних текстах.

Розповсюдження метафори в різноманітних видах текстів змусило лінгвістів звернути увагу не стільки на естетичну цінність метафори, як на її "практичність", тобто здатність бути ефективним засобом висловлювання в будь-якій сфері. До того ж метафора виявилася здатною збагачувати зміст висловлювання. Особливості людської психіки дозволяють зіставляти те, що зіставити неможливо, виміряти те, що не вимірюється [4, с. 93]. Потрапляючи в круговерть щоденного

мовлення, метафора, як правило, вживається доволі часто і тому доволі швидко стирається. У цілому ж метафора виявилася одним із найпродуктивніших способів відтворення нових значень. Помічаючи цю особливість метафори, Н.Д.Арутюнова зауважує, що метафора не потрібна практичному мовленню, але водночас вона йому необхідна. Вона не потрібна йому як ідеологія, але необхідна як техніка [1, с. 120].

А.Річардс запропонував своє бачення процесу утворення та ролі метафори, яке зводиться до того, що в найпростішому формулюванні, коли ми вживаємо метафору, в нас активізується уявлення про різні речі, які підтримуються одним і тим же словом, значення якого є результатом взаємодії цих уявлень. Цей процес відрізняється від того процесу, який використовується в мові, позбавленій полісемії. Новий зміст є результатом взаємодії між двома різними концентами в межах одного слова чи висловлювання. Дослідник наголошує, що як і одне слово може мати декілька метафоричних значень, так і декілька значень одного слова можуть злитися в єдиному метафоричному висловлюванні [3, с. 50].

У когнітивному ж аспекті метафора являє собою вже здобуті знання. Усі типи метафоризації базуються на асоціативних зв'язках, що виникають у свідомості людини завдяки її досвіду. Метафора відповідає здатності людини помічати схожість між дуже різними об'єктами чи їх класами. Ця здатність відіграє надзвичайно важливу роль як у практичному, так і в теоретичному мисленні. Саме це відчуття подібності, схожості є загальним стимулом для практичної мовленнєвої діяльності [5, с. 78].

Стосовно самого процесу утворення метафор, необхідно сказати, що письменники й читачі можуть робити з метафори прикрасу, урізноманітнюючи своє мовлення, або ж використовувати її як засіб розширення змісту, формування його прагматичної насиченості, нової номінації тощо.

Іспанська мова, що, як відомо, належить до найекспресивніших мов світу, має доволі широкий спектр використання метафор, зокрема зооморфних. Цей різновид метафори в іспанській мові має широкий вжиток як у повсякденному мовленні (так звані стерті метафори), так і в літературному середовищі (власне авторські, поетичні).

Лексичні метафори, представлені в узуально вживаних лексико-семантичних варіантах багатозначних слів, мають властивість втрачати свою виразність, свою первісну яскравість, що базується на засадах порівняння, зіставлення відповідних

ознак людини й тварини. Отже, можна порівняти ступінь втрати метафоричності в таких словосполученнях: *voluntad de hierro; perder la esperanza; esfera de la influencia; un ancho terreno de la actividad; arrojar la llamada a la indiferencia* тощо.

Водночас метафора активно функціонує як троп у поєднанні з іншими образно-експресивними засобами, наприклад: *...nunca se manchan las manos, ni la conciencia* [8, p.7]. *... mirándome por primera vez con unos ojos de color de uva que me sirvieron de consuelo...* [9, p. 4]. У наведених прикладах перенесення найменувань частин тіла залишається на рівні образного, обмеженого лише конкретними контекстами зображення дійсності. Як правило, художні метафори визначають індивідуально-творчу манеру окремого письменника, характеризуються зближенням на ґрунті порівняння або асоціацій найвіддаленіших елементів реальної дійсності. Художнім метафорам, на відміну від лексичних, не властива вільна відтворюваність у комунікативній практиці носіїв мови. Вона практично не виходить за межі творчої практики окремих авторів.

Важливим аспектом прояву метафори є система загальноприйнятих асоціацій, яка, актуалізуючись, призводить до метафоризації слова.

Так, до типу метафоричного переносу “тварина – людина” (тобто опис людини, подібної до тварини з порівнянням інтелектуальних здібностей, характеру, особливостей поведінки: *llevar una vida perra, tratar a uno como a un perro, morir como un perro...*) належить використання найменувань тваринного світу стосовно людини: *león, tigre, tortuga, perro* тощо. Таке явище називається зооморфізмом [4, с. 90].

Ведучи мову про зооморфну метафору, ми, як правило, маємо на увазі прості речення чи словосполучення, в яких окремі слова вжито метафорично, а інші три четверті – у своєму прямому значенні [2, с. 254]. Якщо ми хочемо створити речення, яке цілком складається зі слів-метафор, це призводить до виникнення поговірок, алегорій та загадок. Ефект впливу зооморфних метафор полягає в їх новизні, неочікуваності й оригінальності, умовою якої є “зсунутість” предметного співвідношення. Саме усвідомлення того, що порівнюються не тотожні об’єкти, зумовлює ефект метафоричного впливу. Якщо ж розшифрувати метафору, тобто замінити слова, вжиті метафорично, словами з прямим предметним значенням, опис багато втрачає – стає тьмянішим, менш яскравим.

Зооморфна метафора як своєрідна модель формування лексико-семантичних варіантів багатозначного слова реалізується за певними закономірностями, представленими в регулярних взаємозв’язках між порівнюваними предметами,

явищами й ознаками.

Для іспанської мови характерне неоднорідне використання найменувань тварин при формування зооморфізму. Найчастотнішими виявилися лексеми на позначення ссавців і птахів, найрідшими – черв’яків. Так, для творення зооморфних метафор в іспанській мові найчастіше використовуються такі назви ссавців: *cabra, cabrón, cerdo, cocodrilo, gacelo, gato(a), hiena, liebre, lirón, marmota, mosca pantera, perro(a), puerco, rata, ratón, toro, vaca, zorro(a)*.

Y se sonreía, la muy perra, convencida de que yo estaba en la luna [6]. Як бачимо, в даному реченні іменник *perra*, що використовується на позначення тварини, набув негативного конотативного значення.

Використання метафоричного перенесення з лексемою *gato* в іспанській мові традиційно має негативне конотативне забарвлення і слугує для позначення людини, для якої характерна хвалькуватість, особлива увага до своєї зовнішності. Слово *gato* також входить у таке стійке словосполучення як *gato de enero*. Ця тварина асоціюється з ідеєю вдавання, таємниць (*gato encerrado*) та живучості (що видно, зокрема, з прислів’я *como el gato gue tiene ciete vidas*) [4, с. 106-107]. Цікаво, що іменник жіночого роду *gata* є основою для позначення розбещеної жінки з поганим характером, *cotorra* – позначає людину, яка багато говорить, *toro* – вперту людину, *lince* – хитру, *cerdo* – неохайну, *vaca* – людину із зайвою вагою.

В основі створення зооморфної метафори лежить порівняння й оцінка якостей, властивих тварині з аналогічними якостями, притаманними людині. Природно, що такі оцінки тісно пов’язані з культурологічними традиціями й цілісною мовною картиною світу. Таким чином, значення зооморфних метафор у різних мовах можуть збігатися, а можуть і відрізнятись. Так, *ser una zorra; cantar de voz ruiseñor, matar el gusanillo* актуальні і для української мови (хитра лисиця, голос соловейка, заморити черв’ячка). Разом з тим українська “мокра курка” в іспанській мові має відповідник “мокра гуска” (*estar hecho un pato de agua*), а “важко працювати”, що в українській має відповідник *працювати як віл*, має в іспанській відповідник *trabajar como un burro*.

Найменування птахів (*buho, cuervo, cotorra, gallo, gallina, garza, golondrina, mirlo, paloma, pavo(a), perdiz*) також слугують для позначення якостей людини. *Me hubiera alegrado, para que aprendas a no hacer el ganso* [7].

Серед характерних морфологічних особливостей творення зооморфних метафор іспанської мови можна виділити такі:

1) використання дієслова на позначення дії людини, спрямованої на тварину – дії людини,

спрямованої на іншу людину чи предмет: *enjaezar, cazar, enganchar, lazar, poner en collera: La novela te engancha, tengo intención de enjaezarlo como a un caballo y ponerlo a trabar* [6];

2) використання прикметника на позначення характеристики тварини – характеристики людини: *salvaje, con pico amarillo, bizoño, mozalbeta, mocoso: No seas salvaje, claro que fue Colón; olvida los poetas y canta como siempre, abre como un otoño tu gran pico amarillo...* [8, p. 112];

3) використання іменників на позначення сукупності тварин – групи людей: *manada, arrea, enjambre, rebaño, hato, tropel: Sigo asistiendo a los scouts como guía de manada y tengo 4 niños a mi cargo; entraron al estadio en tropel* [7];

4) використання іменників на позначення частини тіла тварини – частини тіла людини: *crin, melena, boca, garra, zarpa, pata, panza, barriga, pinza: Me gustan los chicos con melena; la mujer con la pata quebrada y en casa* [9, p. 29];

5) використання іменників на позначення житла тварини – житла людини: *guarida, madriguera, nido, perrera: la banda se ocultaba en su madriguera* [11, p. 86]; *un nido de ladrones* [7].

Отже, в основі створення зооморфної метафори лежить порівняння й оцінка якостей, властивих тварині, з аналогічними якостями, притаманними людині. Такі оцінки тісно пов'язані з культурологічними традиціями та мовною картиною світу як окремих народів, так і людства в цілому. Асоціативні зв'язки, що виникають у свідомості людини, втілюються в зооморфних метафорах за допомогою використання окремих частин мови, вжитих у метафоричному значенні, в поєднанні з лексемами, що вживаються в своєму прямому значенні. Проникаючи у свідомість людини й формуючи її внутрішній світ, спостереження за тваринами і зіставлення їх із людською поведінкою сприяють виникненню особливого

роду знань про світ. Подальші перспективи дослідження зооморфних метафор полягають у детальнішому вивченні їх особливостей у руслі сучасної когнітивної парадигми знань.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений. Оценка, событие, факт / Нина Давыдовна Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 341 с.
2. Ковалів Ю. Літературознавча енциклопедія / Юрій Ковалів. – Т. 1. – К.: Академія, 2007. – С. 579.
3. Ричардс А. А. Философия риторики // Теория метафоры [сборник: пер. с англ.] / Общ. ред. Нины Давыдовны Арутюновой. – М.: Прогресс, 1990. – С. 48-64.
4. Яковлева Е.В. Лексикология испанского языка. Теория и практика: [учебник для ВУЗов] / Елена Владимировна Яковлева. – СПб. : Каро, 2007. – 240 с.
5. Fernández E. S. La traducción de la metáfora / Eva Samaniego Fernández. – Valladolid: Secretario de Publicaciones e Intercambio Científico: Universidad de Valladolid, 1996. – 162 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

6. Cortázar J. El móvil [Електронний ресурс] / Julio Cortázar. – Режим доступу: <http://www.literatura.us/cortazar/movil.html>.
7. Hidalgo J. L. Los Animales [Електронний ресурс] / José Luis Hidalgo. – Режим доступу: http://www.joseluishidalgo.com/Los_Animales.html.
8. Márquez G. G. Doce cuentos peregrinos / Gabriel García Márquez. – Barcelona: RBA, 2004. – 219 p.
9. Pérez-Reverte A. El club dumas o la sombra de richelieu / Arturo Pérez-Reverte. – Barcelona: Printer industria gráfica, Círculo de Lectores, 1995. – 267 p.

The article highlights the characteristic features of zoomorphic metaphors used in Spanish, reasons of the use of metaphorical transference and its productivity. Special attention is paid to the most substantial factors of origin of metaphor, its role and value in forming of maintenance of utterance.

Key words: *metaphor, associative relations, trope, zoomorphism, connotative meaning.*

Исследуются характерные особенности зооморфных метафор в испанском языке, причины использования метафорического переноса и его продуктивности. Особое внимание уделено наиболее существенным факторам возникновения метафоры, ее роли и значению в формировании содержания высказывания.

Ключевые слова: *Метафора, ассоциативные связи, троп, зооморфизм, коннотативное значение.*